

Mallorca, massacre i mentida

Mallorca, massacre i mentides és una obra inèdita. Arraconada al calaix de la història perquè cap editor de l'illa no s'ha atrevit a publicar aquest assaig d'Alfons C. Martí, un perfecte desconegut sense carrera universitària que ha volgut entendre i fer entendre com, i per què, es va desencadenar el juliol del 1936 una carnisseria que va eliminar tots aquells qui no combregaven amb el "fidel poble catòlic de Mallorca". *Mallorca, massacre i mentides* és el resultat de furgar les hemeroteques d'aquell període, rellegir l'extensa bibliografia sobre la guerra civil a Mallorca i situar *aquella excepció* com una primer disseny del totalitarisme clerical que representà poc després Philippe Pétain i l'estat-balneari de Vichy. "La constatació més lúcida del que hauria pogut ser la nostra renaixença" en paraules del sociòleg Lluís V. Aracil, un dels *happy few* que ha tingut accés a un llibre que és fruit, també, d'una irrevocable solitud intel·lectual, igualment amb conseqüències pràctiques: el juliol del 1994 a Palma, els nois d'un esplai catòlic van clavar-li una pallissa perquè durant un partit de futbol els havia increpat pel seu joc brut. Mentre aquells cadells l'escanyaven, instigats pel monitor-conciliar, n'Alfons Martí va sentir en la seva pell *aquella* sensació que en temps de l'*Alzamiento* hauria estat la seva mort: el linxament en mans d'algú que representava la majoria -catòlica i regionalista- dels seus compatriotes. No era cap deliri d'orat després d'un incident anecdòtic. Era una conclusió lògica: no el van eliminar perquè la llei els ho impedia.

Cinquanta-vuit anys abans la llei no existia. Ell ja ho sabia. Era nét d'un supervivent d'aquella hecatombe -"repressió franquista" en diuen ara- que entre el juliol del 1936 i el maig del 1939 va infligir la mort a una xifra de persones indeterminada pel nombre de *desapareguts*: no menys de 5.000 i potser més de 7.000 cadàvers que perviuen en la memòria d'alguns supervivents que s'han negat a oblidar tot allò que va passar. Perquè l'avi Francesc, cantant d'una orquestrina, afecionat al jazz i massa amic dels mariners americans que ancoraven a Palma, havia viscut els primers mesos d'aquell horror i volia que el seu nét en sabés la veritat. Aquella esgarrifosa veritat que comença en forma de cop d'estat.

El 19 de juliol, l'illa que Rossinyol havia anomenat de la Calma es despertava *nacional*. Tropes de l'exèrcit i destacaments de falangistes penjaven el ban del general Goded que proclamava l'estat de guerra. L'endemà destituïen batlles i regidors i començaven l'arrest en massa de sospitosos, la majoria dels quals foren internats en presons militars. Mentrestant, els efectius del partit carlista de Quim Zaforteza, els destacaments armats de

1936. La intel·ligència cultural mallorquina fou còmplice, activa i conscient, d'una 'repressió franquista', d'un genocidi instigat per la reacció catòlica i aplicat per un poble mallorquí en què Franco poc va tenir a veure. Són tesis d'un llibre, encara inèdit, d'Alfons Martí, que trenca el silenci sobre aquella teocràcia totalitària i els capellans-poetes que la van servir.

la Falange, comandada pel marquès de Zayas, i els militants d'Acció Catòlica, sota l'ordre jeràrquic del bisbe de Mallorca i el comandament efectiu del seu vicari castrense, Francesc Sureda Blanes, iniciaven una cacera home per home que, en pocs dies, esdevingué lliure i generalitzada. L'exèrcit regular, escàs i dividit, quedava a la mercè d'unes forces paral·leles que exercien funcions de "policia política" i preparaven el teixit social de l'illa per complir una venjança ritual que en pocs dies va tenir caràcter de matança general sota el pretext d'una presumpta "Operació Lenin": una suposada trama bolxevico-esquerrano-maçònica, organitzada pel diputat socialista Alexandre Jaume que havia de matar, en resum, tota la bona gent de Mallorca. Aquella operació de calúnnia va fructificar gràcies a la gran onada de por que va envair l'illa durant les setmanes posteriors a l'*Alzamiento nacional*. En un *crescendo* de sang, les notícies de Barcelona -la crema d'esglésies, l'afusellament del general Goded- i l'intent frustrat d'invasió del capità Bayo, el 16 d'agost a Porto Cristo, generaven el pànic col·lectiu que demanaven els assassins: aquell terrible enemic exterior havia de tenir *necessàriament* la col·laboració d'uns enemics interiors que "*nos acechaban en oculto*". Per tant, seguint les paraules del bisbe Miralles, "*era obligado descubrir a los que se preparaban en la sombra y ponerles en condiciones de no ser danosos a la España incipiente*". Execucions públiques, celebrades per milers de persones, o persecucions *en calent*, protagonitzades per un barri sencer, escalfaven de dia els ànims dels caçadors nocturns que trucaven a cases particulars o *passejaven* presoners alliberats "legalment" una estona abans. No cal estendre-s'hi gaire. Hi ha historiografia suficient, detallista i morbosa, sobre aquest fet.

Repressió indiscriminada. Tot això ho sabia, de fet, qualsevol mallorquí que tingués ulls a la cara. L'avi Francesc, malgrat la por de ser delatat, no va deixar de mirar i de passejar-se pels carrers de Palma. I el que va veure té una sola sentència: "els mataven com moixos". Republicans, liberals, francmaçons, indiscrets. Qualsevol, li deia l'avi, que pensés per ell mateix; qualsevol que es complagués en la música ianqui o que hagués blasfemat al Casino. Ell encara recorda aquell camió de bestiar que duia una colla de *subversivos* al cementiri nou de Palma on cada matinada, davant el mur, afusellaven un ramat diferent. Aquell amic de veu tremolosa que va poder sentir mentre el camió alentia el pas: "Em duen a matar i jo no he fet res!" Se li ennuegaven els ulls quan explicava al nét que Palma, la seva ciutat, era un immens escorxador a l'aire lliure on de nit, sempre de nit, boixa-

ven porcs. Ell es va salvar perquè va callar i va anar-se'n prou lluny. De mili a Galícia, que era la cosa més segura perquè no t'eliminassin *els teus*. Però en Francesc va recordar sempre la moral d'aquell conte de terror: els assassins estaven entre nosaltres. Les víctimes no van caure sota l'exclusiva responsabilitat de les tropes franquistes. Un poble disfressat de falangista o requetè va prendre's la justícia en nom de la fe i de la pàtria. *La culpa*, en termes cristians, pertany als mallorquins.

La veritat de Bernanos. Aquesta veritat, tan excessivament òbvia, Alfons Martí només va poder-la llegir en un llibre. Un llibre que ha polaritzat en favor o en contra l'opinió pública de la Roqueta i ha desencadenat, en gran part, tota la investigació historiogràfica d'aquests darrers trenta anys: *Les grands cimetières sous la lune* de l'escriptor francès George Bernanos, catòlic, reialista i conservador, cavaller enamorat de Joana d'Arc, que posava el seu talent literari al servei d'una obra de denúncia que va canviar *per sempre* la visió de la guerra civil a Mallorca. Resident a Palma des de de la tardor del 1934, l'autor de *Diàleg de carmelites* s'havia convertit en una celebritat local que mantenia relacions amicals amb totes les capelletes de Ciutat: des dels regionalistes-jocfloralistes de la revista *La nostra terra* i el conglomerat catalanista de l'Associació per la Cultura de Mallorca fins als "castellanistes" i un punt volterians, que eren els germans Villalonga. Bernanos representava, per damunt de tot, l'home de món que, seguint la veta de George Sand, recalrava amb la seva presència el cosmopolitisme pre-turístic de Mallorca, però el seu caràcter temperamental –la seva voluntat de comprometre's– el vinculà immediatament a l'entorn culte de la Falange del marquès de Zayas, seduït per una revolució *jo-seantoniana* que havia de redimir la democràcia liberal, corrupta i perduda, que ell, com a fill moral de l'Action Française, detestava de tot cor. Sota la il·lusió d'una "revolta dels darrers homes lliures", Bernanos viurà els primers dies de la guerra en plena eferescència mítica: el seu fill Yves s'uneix a la Falange i contempla la mort dels dos primers màrtirs, els germans Barbarà, però ben aviat, tal com es reflecteix a *Els grans cementiris sota la lluna*, apareix la veritat d'aquella teòrica croada contra la mentida burgesa.

El terror de dreta, la gran por dels benpensants, crea l'estiu del 1936, en aquell racó de la Mediterrània una criatura monstruosa i insospitada: el Règim dels Sospitosos. Un acte de depuració preventiva exercit "en nom de l'altíssim" i basat en "l'exterminació sistemàtica dels sospitosos" Sospitosos fins i tot "d'esdevenir-ho". Sospitosos descoberts gràcies als delators que cercaven sota les pedres els *desa-*

ORIOI MALLÓ

Dalt, placa en memòria d'Alexandre Jaume i Roselló al castell de Bellver, exemple suprem d'amnèsia històrica. L'Ajuntament de Palma va oblidar d'afegir-hi que Jaume va ser afusellat en aquell mateix castell. Baix, monument als màrtirs de Porto Cristo; màrtirs, òbviament, d'un sol cantó.

fectos al movimiento nacional. Tot aquell esperit cristià i redemptor, aquella "violència necessària" que Bernanos havia defensat tant de temps es transforma en un "carnatge de miserables sense defensa", en una revenja "cega" i "ferotge", en una onada de terror blanc "on els ciutadans, sostrets a a la protecció de la llei, no esperen la vida o la

mort, sinó el caprici de la policia d'estat". Això, afirma Bernanos, "és el que vaig veure funcionar vuit mesos", en concret des del juliol del 1936 fins al març del 37 quan va poder embarcar-se cap a França. "Quinze execucions per dia de mitjana" seguint, poble a poble, la lògica d'uns *comitès de depuració* formats "pel burgès propietari o pel seu administrador, el sagristà, la majordoma del capellà, alguns pagesos benpensants i llurs esposes i, en fi, els joves apressadament reclutats per la nova Falange". Ho va escriure Bernanos i encara ningú no ho ha desmentit: "Cinc-cents falangistes el 17 de juliol, quinze mil algunes setmanes més tard, després vint-i-dos mil". Cadells i conversos disposats a donar proves fefaents –sagnants– de la seva adhesió al Nou Ordre.

A banda narrar la desclosa d'aquell genocidi, l'explosiva sinceritat de Bernanos anava massa enllà: atacava el cor –l'ànima eclesiàstica– d'aquell règim dels sospitosos. L'arquebisbe de Mallorca, monsenyor Josep Miralles i Sbert. L'home que "beneïa" els avions italians que bombardejaven Barcelona. L'home que es mostrava sempre que podia "al costat d'aquests botxins". L'home que se sentia orgullós que de tots els afusellats "el deu per cent únicament (...) haguessin refusat els sagraments abans de ser despatxats pels nostres bons militars". Denunciant la complicitat, explícita i total, de l'església mallorquina en la matança aquell catòlic posava el dit a la nafra. La matança "no s'hauria acomplert sense el 'patronatge moral' fornit per la població catòlica i el clergat: un clergat que no tolerava el sistema, sinó que l'aprovava a les esglésies i fora de les esglésies, a la trona o al confessionalari". Sempre a través de persones interposades (Acció Catòlica, la Falange, el Partit Carlí, la premsa integrista) la presència dominant de l'església construïa el discurs genocida que donà en molt poc temps la coartada moral al triomf del nacional-socialisme a l'Hexàgon, sota les vestidures de l'estat francès de Vichy. Això anunciava Bernanos. El triomf de l'Anticrist beneït per l'Església.

ORIOI MALLÓ

L'impacte d'aquell pamflet ha trasbalsat durant molt de temps l'ànima catòlica d'assenyats intel·lectuals mallorquins, com l'historiador i director de les publicacions de l'Abadia de Montserrat Josep Massot i Muntaner, que ha construït trenta anys de recerca historiogràfica sobre el "malestar" que li va produir aquell atac furibund contra l'església de Mallorca. Investigant la complexitat d'aquella guerra on les coses no eren tan monolítiques, descobrint rastres d'exili interior i actes de dissidència entre la intel·ligència cultural balear o cercant una resposta expiatòria per a una església "que no es posà en bloc al costat dels vencedors", Josep Massot ha teixit una espessa capa de justificacions històriques que, a parer d'Alfons Martí, desvirtuen "totalment" el sentit original d'aquella hecatombe que Bernanos va descriure sense anestèsia, tot i no saber ni un borrall de català i desconèixer l'espessa trama culturalista de Mallorca i el paper que van tenir els intel·lectuals en la cobertura ideològica d'aquell genocidi contra la humanitat.

Renaixença i reacció. Aquesta és potser l'aportació més original d'Alfons Martí. *Mallorca, massacre i mentides* retorna a les fonts originals de la *massacre*, al perquè que tot infant es devia fer davant les fosses comunes de la croada mallorquina: Per què, en definitiva, calia posar en marxa aquell carnatge? Alfons Martí respon taxativament.

—Perquè Mallorca era un gran consens: un poble que en ple buit d'autoritat legal pren el poder, s'allibera de tota contingència exterior, s'enquadra en moviments de massa i s'organitza com un gran convent on tota personalitat individual queda anul·lada per un "monstre impersonal" que és la por dels rojos. Quan aquesta por es desencadena, el 93% de l'illa, impotent i poruga, es carrega literalment el 7% restant, l'*altra Mallorca* que el psicòpata catòlic mallorquí —aquell que ha perdut tota identificació amb ell mateix i, per tant, pot matar en nom de tots— executa com un sàbat en què els jueus ja no són els xuetes o els falsos conversos. Els jueus del Règim dels Tres Anys prenen una forma simbòlica: són els francmaçons, els republicans laics, tots els qui no fossin catòlics, pensessin per ells mateixos i es dissociessin del grup principal, el poble mallorquí, que va convertir la revolució nacional-catòlica en l'explosió de neopaganisme més salvatge d'Europa. Crist deixa de ser la veritat crucificada. Déu, dissociat de l'home, exigeix a través de la santa mare Església el sacrifici dels infidels: la sang ha de vessar al ritme sincopat de les processons marianes, de l'adoració a la Mare de Déu de Lluc —símbol etern del vincle entre regió i religió—, dels exercicis espirituals i de les misses de cam-

RAFA GIL

Durant el règim dels tres anys, el castell de Bellver es va convertir en un doble símbol. Camp de concentració dels altres mallorquins i segell i estampa de la renaixença catòlico-feixista.

una espiritualitat popular lligada en un tot orgànic: foment de pietat, troballa de verges, erecció de santuaris, noves congregacions religioses com els claretians, premsa catòlica o cercles d'obres que preludien la futura Acció Catòlica. Aquest poderós conglomerat anava lligat, també a Mallorca, al corrent carlista i a la seva reivindicació foral. Els pares fundadors del regionalisme cultural, l'erudit Josep Maria Quadrado i el capellà-filòleg Anton Maria Alcover, considerat "integrista" per historiadors catòlics com Pere Fullana, s'enquadren dins aquesta escolàstica bèl·lica: el món era un combat permanent contra el liberalisme, les lògies maçòniques i el complot jueu anunciat a *El protocol dels savis de Sió* (best-seller de la policia tsarista de gran difusió a tot Occident) que tard o d'hora havia de prendre un caràcter de guerra santa. I això, constata Martí, és el que va succeir a Mallorca el 19 de juliol de 1936. El triomf d'aquesta reacció va significar, de retruc, la culminació de la renaixença cultural perquè era part indissoluble d'aquesta reacció catòlica: el joc-floralisme com a exaltació romàntica d'un passat —sempre l'Edat Mitjana— patriarcal i cristià, la poesia i el cant coral com a expressions emotives d'un retorn a l'ordre natural, l'excursionisme, el folklorisme i la filologia (les *rondaies* mallorquines i el *Diccionari català-valencià-balear*, fruits il·lustres de mossèn Alcover) com a instruments per a reinventar una tradició i uns orígens que justificessin les arrels cristianes d'una regió *amb voluntat de ser*. Tot això no podia desaparèixer al 1936. L'ambigüitat del regionalisme mallorquí, pancatalanista en la seva expressió cultural, "neutre" i conservador en la seva ex-

L'any 1936 representa el triomf definitiu dels ideals de la renaixença literària i de l'esperit de la reacció catòlica. Tot plegat, un mateix moviment.

pressió política, va aconseguir el *miracle* d'una esclatant renaixença en la qual una colla d'intel·lectuals reconeguts de les lletres catalanes van viure moments de glòria, mentre els *altres* intel·lectuals, també catalanistes però perillosament esquerrans, es morien a l'exili o foradats per les bales.

Alfons Martí ha escrit aquest llibre per seguir el rastre d'aquests vencedors. I ho ha fet partint d'una idea simple: "El Règim dels Sospitosos era un règim totalitari. No hi havia fissura possible. Qui visqués tranquil·lament en els límits territorials d'aquella teocràcia policíaca, acatava i compartia la ideologia d'aquell règim. Excepte que fos presoner o cadàver. Francesc de Borja Moll, Llorenç Ribera, Maria Antònia Salvà, Guillem Colom, Miquel Ferrà, Guillem Forteza, el pare Andreu de Palma, Joan Pons, Rafael Ginard, Joan Ramis... Tota una il·lustre quinta de llatinistes, erudits, poetes, savis i periodistes formats als cenacles de l'Escola Mallorquina i el regionalisme culturalista viu en plena complicitat la progressió d'aquella croada fins al punt de convertir-se en els intel·lectuals orgànics d'aquell règim clerical. Tots els noms de la futura "resistència cultural" promoguda durant els anys 60 van accedir a càrrecs de responsabilitat durant la guerra dels tres anys i tots ells, un cop eliminats els *companys* liberals o republicans, van convertir-se en l'únic referent intel·lectual de Mallorca. Heidegger, com va demostrar Víctor Fariás, no podia ser només aquell filòsof despistat i obscur que feia de professor a la Universitat de Friburg enmig de la barbàrie nazi. Fou fins al final company de viatge d'una aventura criminal. Entre l'ésser i el temps, entre l'angoixa i el

La trobada recent d'un dietari inèdit de Llorenç Villalonga (dalt) posa en evidència el fervor falangista dels liberals convertits com a contraposició al fervor catòlico-franquista de l'escola mallorquina. Baix, el monestir de Lluc. La roca sagrada fou l'escenari ideal de pelegrinatges en massa en plena massacre.

PERE CARMONA

no-res, Heidegger apuntalava *el seu* règim. Els intel·lectuals mallorquins van tenir més sort. Pogueren ser botxins durant la guerra i víctimes a la postguerra.

—Ara bé, hi ha prou testimonis de l'ambient anticatalà que es respirava en aquella gran presó que era Mallorca. Com s'entén, doncs, que aquell clima d'odi no generés un blaverisme insular?

—El refús a Catalunya durant la guerra dels tres anys s'ha venut sempre com una arma de la propaganda franquista aprofitant l'error de la invasió fallida del capità Bayo. Doncs no, era força més important que això.

Era la reacció, necessària i sentida, d'aquells capellans, poetes i editors contra una Catalunya que ja no podia ser catalana perquè havia deixat de ser cristiana. Catalunya s'havia convertit en una malformació laica i criminal contra la qual calia "salvar" el mallorquí. En clau d'iniciats, de triomfador convertit en futur resistent cultural, el català veritablement pur era el que s'havia salvat de l'*horda roja*. Per això, un cop Barcelona "salvada", com proclamava Llorenç Ribera en un article ("Clara, límpia y perfecta Barcelona", de la revista Falangista *Aquí Estamos* el juny de 1939), cap d'aquells notables no va qüestionar la unitat de la llengua i així es va poder reprendre la sagrada germandat cultural. Però abans calia que els avions italians arrasessin aquella Catalunya maleïda i tornessin a posar-hi ordre. Al preu que calgués. Mentrestant, l'altra Catalunya, l'essencial, devota i fidel, estava en mans de l'Escola Mallorquina. Ho definia a *Occident* Joan Estelrich, portaveu del franquisme culturalista a París: els catalans, embogits i anàrquics, havien destruït els mites que ens havien aplegat en la Renaixença, la tradició religiosa i la tradició artística, Guifré el Pilós i Ripoll... De tot allò que des del segle XIII unia aquests germans "per llengua i per raça", no en quedava res. Només Mallorca, salvada en nom de Franco, recomençaria l'eterna cadena de la tradició que passava de Josep Maria Quadrado a mossèn Alcover, i de mossèn Alcover a Francesc de Borja Moll. Després, és clar, caldria eliminar Franco, perquè el mal prové sempre de l'exterior. És clar que, un cop tancat el cercle, ja no es pot entendre res: la commemoració, cada 31 de de-

sebre, de la conquesta de Mallorca pel rei Jaume I, abolida per la República pel seu caràcter clerical, fou reinstaurada el primer any (1936) d'aquella salvatge renaixença. Així que els nacionalistes commemoren, si seguim el seu raonament, una data d'exaltació franquista.

—Avui tota la intel·ligència cultural de les Balears es defineix en paràmetres catalans. Què hi té a veure la guerra, en tot això?

—El catalanisme actual ha sorgit dels mateixos seminaris que al 1936 van fornir la justificació intel·lectual d'aquella matança, i ells s'han encarregat de desvirtuar el sentit original d'aquell episodi: *Lluc*, la mateixa revista que propaga l'*akelarre* dels anys 30, engega la represa culturalista dels 60. Els efectes de *la seva* repressió i la instauració d'un cert dret —com a mínim al 1939 hi havia policia forana i no falangistes mallorquins—, a partir de la *normalització* franquista, havien reduït aquesa casta, i els seus hereus, a la marginalitat. Amb els anys s'oblidaran del regionalisme antiquat, amb tics antibarcelonins, i abraçaran el catalanisme com una casa comuna de la totalitat i el marxisme com una ideologia útil: al cap i a la fi tampoc no respectava la persona. Així, sota la llei del silenci i la devoció als criminals de la Renaixença, es crea la *fal·làcia sexentina* que converteix Franco en l'únic culpable de totes les víctimes de Mallorca, quan justament el catalanisme, entès com una exaltació de la cultura local, havia cobert al 1936 la seva màxima aspiració: l'apoteosi de la Renaixença que hauria volgut Torras i Bages. La religió, com a “sobrenatural perfecció de la naturalesa”

El màxim punt de comunió espiritual entre el poble, els militars, l'església i la poesia es produí en el “tancament” festiu davant la Seu (foto) de la victòria. Els versos de Costa i Llobera, cantats a una sola veu, iniciaven al maig de 1939 la normalització franquista.

**En clau d'ini-
ciats, de triom-
fador convertit
en futur resis-
tent cultural,
el català veri-
tablement pur
era el que s'ha-
via salvat de
l'“horda roja”.**

i la regió com a entitat “divinament natural”, unides en un sol cos sota el poder autoritari del bisbe Miralles i la cobertura intel·lectual dels capellans-poetes atrinxerats en la la Societat Arqueològica Lul·liana. Així va ser com els intel·lectuals del culturalisme van arribar al poder: gràcies a aquell *akelarre* del 1936. Allò fou com un segon congrés de la llengua catalana: una acumulació de sotanes que decapita el poder civil, imposa la seva llei i la seva poesia castradora i naturalista a una audiència de pertorbats. La seva presència pública és correlativa a la presència pública del discurs totalitari. El català mai no s'havia usat tant en actes públics i sobretot renaixentistes. El català que servia per refer la supremacia dels rabins, dels pares que pensaven per nosaltres i ens feien obeir si no volíem rebre. El català dels assassins. El català que ha servit per escriure tones de paper, llibres d'història redactats per savis amb sotana que amaguen la veritable essència d'aquell *genocidi contra la humanitat*. Perquè al 1936 els traductors de la Bernat Metge i els apòleges del mediterranisme, en lloc de passar a “l'exili interior” van instigar el gran llinxament i van col·laborar-hi. Els seus successors, i els fills d'aquests successors, reproduïen els mateixos esquemes a la Universitat i vetllen que la història es refaci en una eterna versió de bons interiors i de dolents exteriors que reproduïen el cicle de la tradició i de *lo nostro*. Qualsevol que qüestionés aquesta llei del silenci esdevé automàticament *fatxa*; i si no, “boig”. Quan Maria de la Pau Janer es va assabentar que jo preparava un llibre sobre “la gent gran i la guerra”

m'ho va dir molt clar: "Tu no en saps res, de tot això; millor que facis un pensament", i aquesta és la reacció normal d'una generació que, tot i dir-se demòcrata, s'estima més de no saber la veritat sobre els patriarques del culturalisme.

—Tots van al mateix sac?

—Sense dubte, els caps visibles de l'Escola de Mallorca exerceixen d'oracles culturals, però també els *freelance* com Francesc de Borja Moll, que es guanyen molt bé la vida editant gramàtiques d'alemany i d'italià, amb la idea *natural* que aquell era el futur. Però el coixí culturalista té uns altres prohoms que defensen el patrimoni lingüístic: Josep Tous i Maroto, fundador de la Falange Tradicionalista y de las JONS, era ell mateix autor de sainets populars en llengua vernacle i com a poeta afeccionat fou acollit sense escarafalls als cenacles de l'Escola Malorquina. Ara bé, per si de cas, cap d'aquests notables no va moure un dit pels seus apreciats germans, amb qui havien compartit la direcció de l'Associació per la Cultura de Mallorca: Emili Darder, Andreu Crespí, Llorenç Duran, Francesc de S. Aguiló, Gabriel Alomar o Lluís Nicolau d'Oliver, o Alexandre Jaume, que va sofrir la ironia final de ser afusellat al castell de Bellver que ell mateix havia aconseguit de tornar a la ciutat al 1931. Tots ells, els *altres* intel·lectuals del catalanisme, van desaparèixer *per sempre més* de l'escenari cultural. Cap dels qui van sobreviure no fou inclòs en la nòmina de "resistents culturals" elaborada als 60. Resistents que, per cert, escrivien coses tan sincerament antifranquistes com aquesta: "Bloquentjats per mar i terra i congelats els diners, visquérem tots a Mallorca durant la guerra civil uns anys 'd'àuria mediocritat', dins la qual, si no ens hi sobrava res, res tampoc no ens hi mancava. Era allò de 'no hi ha molt que no es gast ni poc que no bast' del vell refranyer popular. Durant tres anys l'illa s'administrà sola, i a fe que donà un exemple d'autonomia administrativa! Consumíem el que collíem i ens passàvem del que no teníem... I qui més qui menys campava sense enyorar les divises i sense ambicionar un més alt nivell de vida" (Guillem Colom i Ferrà, *Entre el caliu i la cendra. Memòries. 1890-1970*).

—Sembla que la poetessa Maria Antònia Salvà va preferir de retirar-se a la seva finca de Lluçmajor.

—D'exili interior, res de res. L'Aina Cohen de *Mort de dama*, la poetessa camperola Maria Antònia Salvà, símbol de fidelitat i dignitat segons l'últim panegíric de les catacumbes (*La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*) de Joan Samsó no tan sols va escriure panegírics del Generalíssim, sinó que se'ls creia, i així ho expressava en la seva correspondència in-

Francesc de Borja Moll. L'editor de Palma va intentar, gràcies a la comprensió dels censors, refer l'obra del Diccionari ja durant la guerra. Però l'òbvia alineació republicana del País Valencià i el Principat no li va permetre prosseguir la comesa fins a final dels quaranta, quan l'autoritat competent va permetre la represa de l'obra cimera del regionalisme alcoverià.

tima on parlava de l'esperança d'aquella nova era plena d'"*augurios de triunfo que todos anhelamos para nuestro glorioso ejército, el que defiende en Espana la causa de Dios y con ella los únicos principios salvadores de la nación y la humanidad*". Era la reina-mare de Mallorca. Pere Ribot, un capellà català refugiat a Mallorca, li dedicava rimas d'homenatge, i la poderosa Societat Arqueològica Lul·liana, on militava el seu germà Antoni Salvà, li donava l'afecte, i el reconeixement, del clan dominant. Dominant i venjatiu. Perquè els erudits que no combregaven

amb aquell furor criminal, com l'orientalista Joan Mascaró, i s'espantaven del mal que s'havia desfermat a l'illa, havien de sentir com mossèn Salvador Galmés, un lul·lista de pro, l'amenaçava a crits: "Mascaró! Això no són moments de parlar. Estem davant un problema de vida o mort". I els enemics, els intel·lectuals lliures, corrien com conills hores després d'haver-se reunit tots ells com a bons germans (el 18 de juliol) per homenatjar Bernanos al Gran Hotel de Palma. Tots aquests exemples es troben, convenientment manipulats i *interpretats*, en llibres ja publicats; però n'hi ha molts més. Per a tots els gustos. Perquè allò que importa, i l'única cosa que s'han encarregat de negar per sistema, és que tots ells van viure aquells mesos d'isolament en la glòria del paradís regionalista en què la cultura es va convertir en la gran celebració del culte a la natura. L'amnèsia de Mallorca és absoluta perquè aquells van ser temps feliços en què la vida gregària, col·lectiva, autèntica i natural, les processons i les costellades, eren compartides per tothom. L'amnèsia dels intel·lectuals és doblement absoluta, perquè la majoria d'aquells notables van ocupar llocs preeminents en aquella primera renaixença.

—Es pot parlar de militància franquista?

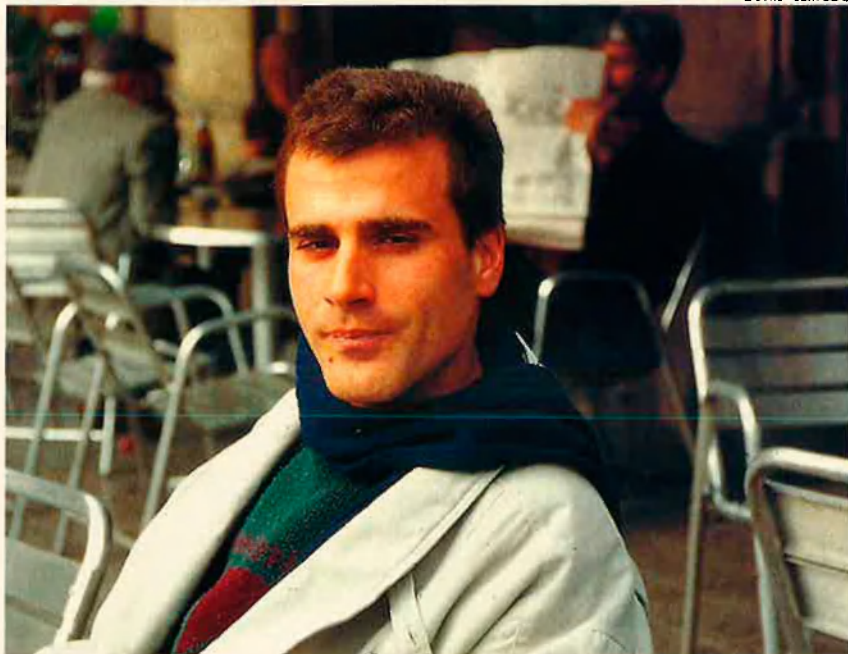
—Observa una mica aquella renaixença i veuràs que, per més que adressin Franco, el poder passava pel bisbe i els seus intel·lectuals. L'Acció Catòlica, tan important en nombre d'afiliats com la Falange, però sota control directe de la Seu, va esdevenir un fòrum regionalista controlat pel vicari castrense, Francesc Sureda Blanes, i alguns altres intel·lectuals *afectos*, com ara Joan Pons i Guillem Colom, que hi feia funcions de pre-

sident efectiu. Prenguem aquest exemple. Les connexions de Guillem Colom amb l'entramat feixista-regionalista comencen en vigílies de Vichy: al 1925 és nomenat membre del Felibritge, corol·lari d'una febrada mistralista que compartia amb Maria Antònia Salvà. No importa. Al 1948 serà nomenat "membre numerari" de l'Institut d'Estudis Catalans. En plena guerra, 1937, sota l'advocació de la Verge Maria, Colom funda una escola privada a Sóller i, malgrat la teòrica repressió franquista, l'autor de *Cançons de la terra* trobarà un forat per dedicar una conferència a un altre poeta de la teòrica *resistència cultural*, Miquel Ferrà, o "Miquel Ferrà, poeta de l'elegia", i ho farà en una entitat com el Cercle Mallorquí, on es van dur a terme durant el Règim dels Tres anys múltiples activitats literàries de recreació renai-xentista. Colom fins i tot escriurà una obra d'erudició, *Jaume IV Rei de Mallorca*, dedicada al seu mestre i guia, mossèn Riber, la veritable veu pública d'aquell regionalisme triomfal. Mestre en gai saber, difusor exemplar del mite mediterrani, traductor llatí de la Bernat Metge i hereu proclamat de Costa i Llobera, Llorenç Riber tindrà càrrecs en l'administració del nou règim —inspector d'ensenyament secundari—, mantindrà una notable presència escrita en defensa de la *Cruzada* a les pàgines d'*El heraldo de Cristo* o *Luz y Vida* i serà ànima pública, reconeguda com a tal, del regionalisme *bien entendido*. Pensa que en ell es conjuguen els millors trets de la Renaixença: devot de la Moreneta, tant la de Lluc com la de Montserrat, i publicista del moviment excursionista que feia estimar la pàtria "no por grande, sino por propia", Riber serà un home de con-

Mentre la poesia i les corals de blauets escenificaven el sentiment popular, una minoria de mallorquins era sistemàticament linxada amb ple coneixement dels caps pensants.

Alfons C. Martí. Amb Mallorca, massacre i mentides l'autor qüestiona la interpretació filològica i històrica usual entre els estudiosos.

CARME PUÉRTOLAS

fiança del bisbe i el representarà en multitud d'actes oficials. Blindat pel seu seient a la Real Academia de la Lengua Española, ell podia assegurar "protecció" a tots els notables, sempre que per començar fossin catòlics i de dretes. Els altres, només els compadrien en veu baixa.

—I Llorenç Villalonga?

—Ell ha quedat com la personificació de l'intel·lectual *afecto*. L'únic que durant els 60 no van admetre com a "resistent cultural", per la senzilla raó que sempre s'havia carregat l'ambigüitat moral dels mallorquinistes, que s'enlluernaven amb Barcelona mentre sospiraven per Primo de Rivera i s'aterrien dels qui "politzaven la llengua". Al principi de la guerra va escriure un articlet demanant-los una mica d'espanyolitat seriosa, cosa que aquests cercles van prendre's com una amenaça personal. Tot i que no els va passar res, perquè van poder continuar la seva renaixença clerical, els anys 50 van dedicar-li una campanya de calúmnies anònimes adreçades al seu editor, Joan Sales, exposant-li el seu "tèrbol passat". No cal ser gaire llest per a adonar-se de quines capelletes fomentaven el xafardeig i la rumorologia que, recodem-ho, són sempre anteriors a la *massacre*. Una cosa és clara: Villalonga era lliure en la seva opinió. Encara que després, com tots, reinventés el seu passat falangista.

—Sembla que els poetes no patien una especial repressió...

—Sempre que s'evités tota forma de pensament, la llengua vernacla servia la causa. Per això feien falta poetes. I tornem a la musa. En plena llibertat inconscient, com volia la poesia d'aquell romanticisme rebrotat, Maria Antònia Salva pren un relleu absolutament especial. En ella, ànima pre-racional, es personalitza el triomf de la natura que ha expulsat el pecat, i això no és retòrica filològica: la *massacre* invocava l'etern retorn: els orígens, la família, la terra. I ella va saber representar el paper que li corresponia: la mare. Cal recordar-ho? Mentre els nins de les escoles cantaven l'himne mallorquí, un "Siam forts com a nissaga/ dels herois de l'avior;/ bé de pàtria no se paga/ més que amb glòria i amb amor./ Siam forts com la nissaga/ del gran Rei Conqueridor!", mentre la poesia i les corals de blauets escenificaven el sentiment popular, una minoria de mallorquins era sistemàticament linxada amb ple coneixement dels teòrics caps pensants. Fa vergonya de prosseguir. Per això vaig escriure aquest llibre. Per si encara queda un lector digne que pugui recrear aquesta imatge: festes de la Victoria. Maig del 1939. 60.000 persones davant la Seu Vella, als peus del bisbe, cantant a una sola veu l'himne a la Mare de Déu de Lluc de Costa i Llobera. Reconeixeu l'horror?

Oriol Malló